

139/c

JÓZEF WYSOCKI
A MAGYARORSZÁGI HADJÁRATBAN
– 1848–49 –

Tájékoztató anyag

AZ ISASZEGI MAGYAR–LENGYEL TÖRTÉNELMI NAPOK
alkalmából

Kiadó
LENGYEL KULTÚRA
1972

JÓZEF WYSOCKI A MAGYARORSZÁGI HADJÁRATBAN

WŁODZIMIERZ MUS lengyel tábornok a magyar-lengyel barátság ápolójaként kutatásokat végez az 1848-1849-es magyar szabadságharcban részt vett lengyelekről, akik válllvetve a magyarokkal az isaszegi csatában is együtt vívták ki a győzelmet.

Itt közölt tanulmánya a magyar szabadságharcban részt vett, egy kevésbé ismert lengyel tábornok, Józef Wysocki alakját, az isaszegi csata hős parancsnokát mutatja be.

"Veletek harcoltunk ... nem mint zsoldosok, nem a saját személyes céljainkért, hanem abban a reményben, hogy a Ti sikeretek, s ebben a mi részvételünk is, alapja lesz annak a további harcnak, mely életünk szakadatlan célja: harc Lengyelország függetlenségéért..."

A magyarokhoz intézett felhívásában ezzel a vallomással fejezi be Wysocki magyarországi hadi pályafutását 1849. augusztus 20-án, elhagyva a vérző magyar földet. Ebbe az egy mondatba tömörítve fejezte ki azt az eszmét, melynek jegyében a lengyelek közel egy évig harcoltak együtt a magyarokkal a közös ellenség ellen, s bár a tulerő által legyőzötve távoztak, örök emléket hagytak maguk után, amelyet nemzeteink a mai napig őriznek.

A magyarok Wysockiról aránylag keveset tudnak, s nem sokkal többet a lengyelek sem. Hosszu időn keresztül elhalványította alakját az 1831-es híres tábornokok és a magyar szabadságharc vezéreinek dicsősége és tekintélye. Nem kis szerepük volt ebben az egymás közötti politikai nézetkülönbségeknek sem. Wysocki alakja közel áll a szocialista társadalmunk mai nemzedékeihez, s válik egyre inkább közelivé és méltóvá a feledésből való visszahozásra.

Wysocki 1848. októberében érkezett Magyarországra Lvov és Krakkó városi tanácsai küldöttségének az élén, hogy megbeszéléseket folytasson a magyar kormánnyal. Célja valószínűleg az volt, hogy lengyel fegyveres erőket hozzanak létre Magyarországon, s hogy lengyel-magyar katonai és politikai együttműködést alakítsanak ki. Ez a kezdeményezés a lengyel demokratikus baloldal köreiből indult ki, mely a magyar forradalomban felismerte a felkelés átvitelének lehetőségét a lengyel földre.

Józef Strzemie Wysocki mögött ebben az időben már hosszabb politikai és katonai tevékenység állt. A podhalei kispalota 1809-ben született fia /pontos születési dátumát

maig sem ismerjük/ Krzemieniecben végzi el a liceumot, majd belép a Lengyel Királyság hadseregébe. Részt vesz a novemberi felkelés harcaiban, hadnaggyá lép elő, s bátorságáért a Virtuti Militari aranykeresztjével tüntetik ki. Franciaországi emigrációja alatt 1831-ben belép a Lengyel Demokratikus Társaságba, s annak aktív résztvevőjévé válik. 1842-től tagja az un. Központi Vezetőségnek, átmenetileg a titkári és elnöki tisztséget töltve be. Megélhetésének biztosítása céljából egy toulousi öntőműhelyben, majd a francia vasút irodáiban dolgozott.

1840-ben a Központi Vezetőség Wysockit saját költségén Metzbe küldi a Tüzéri és Hadmérnöki Iskolába, melyet mint az iskola egyik legtehetségesebb hallgatója, kiváló eredménnyel végez. Mieroslawskival közösen előadásokat tartanak a Társaság által rendezett katonai kurzusokon Párizsban, hogy a lengyel ifjúságot felkészítsék a jövő harcra. Ebben az időben írja hadtudományi munkáit, többek között a "Hadtudomány vázlat" címűt is, amely Lengyelországba kerülve szerzőjének hírnevet szerzett, s amelyet az ifjúság komoly tanulmányozásnak vett alá. Munkái nemcsak a téma kiváló ismeretével és előadásuk világosságával tűnnek ki, hanem azoknak az eljövendő, élő népi erőre támaszkodó harci céloknak a bemutatásával is. Wysockinak meggyőződése, hogy "ennek az erőnek a megtestesítője a lengyel nép, mely egyedül hivatott arra, hogy saját erejével szabadítsa fel az országot." Ez a néphe vetett hite közelítette őt a háboru ideje alatt is az egyszerű katonákhoz. Kivivta magának nemcsak a lengyel, hanem a magyar katonák szeretetét is.

A galíciai felkelés előkészítésének időszakában 1846-ban Wysockit kinevezik Krakkó és Kelet-Galícia felkelőinek vezérévé. A felkelés korai elbukása visszatérésre kényszeríti, de egy évvel később újból megjelenik, ezuttal a Királyság területén, ahol a Demokratikus Szövetséget szervezi.

1848. márciusában Wysocki Poznanba megy, ahonnan Mieroslowski Krakkóba irányítja. Itt a megalakult Nemzeti Bizottság testületének tagja lesz, s a katonai osztály vezetőjének tisztségét tölti be. Galiciában a kiváló forradalmi demokratával, Heltmannal közösen kidolgozzák a haladó gondolatokra és a nép felfegyverzésére alapozó felkelés terveit. E terv katonai gerincének Magyarországon, a forradalmi kormány segítségével létrehozandó lengyel hadtestnek kellett lennie.

Wysocki tehát Magyarországra érkezése pillanatában nem volt az a "középszerű, a többitől semmiben sem különböző emigráns hadnagy", mint amilyennek a lengyel jobboldal képviselői igyekeztek őt Kossuthnak bemutatni, hanem egy politikailag és katonailag egyaránt nagy felkészültségű valaki, bár csak hadnagyi rangban.

A hadtest létrehozásának tervei azonban Magyarország akkori politikai helyzetében nem valósulhattak meg, bár Kossuth a maga személyében hajlott a kooperáció felé. Elvetéséhez bizonyos mértékben Bem is hozzájárult, aki nem egyezett bele egy olyan lengyel formáció létrehozásába, amely a Demokrata Társaság

befolyása alatt maradt volna. A kellemetlen viták és veszekedések után, melyeknek eredménye a Bem ellen elkövetett merénylet lett, a magyar kormány beleegyezését adta, hogy Wysocki parancsnoksága alatt létrejöjjön egy zászlóalj, s egyben Wysockit a magyar kormány őrnaggyá nevezte ki.

A honvédseregben Wysocki dicsőséges katonai pályát futott be. Arad elfoglalásakor hívta fel magára a figyelmet. Szolnok alatt Damjanich hadosztályában mint egy magyar dandár parancsnoka vett részt, s alapvető szerepe volt a csata lefolyásában. A tavaszi offenzíva idején minden ütközetben részt vesz mint annak a magyar hadosztálynak a parancsnoka, melyhez a lengyel légió is tartozik. A nagysarlói ütközet után Görgeynek azt sugallja, hogy induljanak Bécsnek. A Komárom alatt befejezett győzelmes offenzíva után eltávozik Görgey seregéből, aki bucsuzóul elismerését fejezi ki Wysockinak sikeres hadi tetteiért.

1848 decemberétől 1849 májusáig Wysocki őrnagy tábornokká lép elő. Minden előléptetése a magyar hadvezetés elismerésének kifejezése egy-egy konkrét cselekedetért. Az Arad alatti harcokért alezredesnek nevezik ki, a Szolnok alatti ütközetért - ezredesnek, s a tavaszi offenzíva csatáiért - tábornoknak.

Lemondása után azoknak a nem egyszer szétzüllött lengyel egységeknek az újjászervezésével és kiegészítésével foglalkozik, melyeket különböző formációkban különböző szervezők hoztak létre. Miskolcon egy, a Dembinski hadseregébe tartozó 3 ezres létszámú légiót szervez. Az idős tábornok bizalmatlanul fogadja Wysockit, mert azt gyanítja, hogy önállóan akar betörni Galiciába. Wysocki, aki lelkes híve a háború Galiciába való átvitelének ebben az időszakban /május-junius/ távozik el ettől az elképzeléstől. Megértette, hogy Galiciának az orosz seregek által való előzönlésével beállt helyzettel a megfelelő pillanatot már elmúlt.

Dembinskinak a kormánnyal való félreértései következtében való távozása után a felső-magyarországi hadsereg élére Wysockit nevezik ki. Miután nem tudott egyesülni az alá tartozó K. Kazinczy vezette hadtesttel, visszavonul Paskiewics erői elől teljes létszámmal és harci készséggel, átmentve így Dessewffy II. hadtestét és a lengyel légiót.

Folitikai indítékokból vagy talán személyes irigységtől indítatva ellenségei Wysockit gyenge, erőtlen karakterű, könnyen mások befolyása alá kerülő, tanácstalan és katonai tehetség híján lévő emberként jellemezték. A szembesítésnél e megállapításokból igen kevés állja meg a helyét. Wysocki lényegében tényleg szelid, nincs benne semmi az alárendeltjeiből félelemmel kevert tekintélyt kiváltó félelmes vezérből. De gyenge sem volt. Erre mutat szívós harca a viszontagságok ellen, akár a magyar kormánnyal való tárgyalások időszakát nézzük, akár hadi és nevelői tevékenységét, szervezői működését, egész katonai pályáját, vagy azt a kitüntető véleményt, melyet Kossuth adott róla - mind, mind azt bizonyítják, hogy Wysocki nem volt sem gyenge, sem tehetségtelen ember.

Bulharyn, Wysocki gyengeséggel és tehetségtelenséggel vádolva azt veti szemére, hogy katonáival szemben elnéző, s véleménye szerint ennek következménye a légió fegyelmezetlensége. De nemcsak a Wysocki irányába rendkívül rosszindulatu Bulharyn véleményét ismerjük. A Szolnok alatti bravuros rohamáról ismert Poninski, az I. ulánus ezred parancsnoka grófi címe ellenére a felettése iránt érzett lojalitását kifejezve a háboru végén ezt írja: "Az áldozatkész és tiszteltreméltó Wysocki... nagyon demokratikusan tekintett a katonákra", bajtársainak nevezte őket, és szemrehányást tett a tiszteknek, ha azok alárendeltjeiket bántalmazták. Wysockinak valóban ilyen szemlélete volt. A katonát egyenruhába öltöztött, s a haza védelmében kezébe fegyvert fogó állampolgárnak tekintette, a hadsereget pedig olyan eszköznek, mely a szabadság kivívásának célját szolgálja. Ez olyan korszerű és forradalmi megközelítés volt, mely sértette azokat a hivatásos tiszteket, akik a porosz drillhez és a feudális hadseregekhez alkalmazott katonafegyelmező viszonyokhoz voltak szokva. Wysocki ez a szemlélet nem fertőzte meg. Amikor egy nemesurfi-katona, aki lakájával, vagyis szintén katonai szolgálatban álló jobbágyával jött a hadseregbe, s e jobbágykatonát megütötte, Wysocki e tettéért elűzte a légióból, s századparancsnokát pedig megbüntette. Ez az intézkedése a katonák általános helyeslévélssel találkozott.

Wysocki mint politikus és mint közéleti személyiség is jobban megértette más tiszteknél az ebben a különös lengyel környezetben uralkodó szellemet. E lengyel környezet fiatal, többnyire művelt, önmagát igen sokra tartó, katonailag azonban igen kevésbé képzett, s még kevésbé fegyelmezett önkéntes katonákból állt. Az a környezet, amelyből idekerültek nem igen ültette beléjük a fegyelmet és a hatalom iránti tisztet, mert az a hatalom, mely alatt felnőttek, a haza ellenégeit képviselte, s minden ellene kifejtett ellenállás a hazafiság megnyilvánulásának és állampolgári erénynek minősült. Ez a réteg inkább elméleti beállítottságu, harci céljainak tudatában levő, tulnyomó többségében republikánus meggyőződésű, becsületes és lengyel mivoltára büszke emberből állt. Sokan ezek közül a fiatal emberek közül kitüntetést sem fogadtak el, mondván, hogy ők republikánusok, vagy hogy "a lengyelnek nem kell ösztönző, hogy jó katona legyen". Ilyen környezetben az osztrákok botja, mint fegyelmező eszköz nem volt éppen megfelelő. Wysocki azonban közel tudott férkőzni hozzájuk, tudta hogyan kell előttük beszélni és érzelmeik, becsületük, nemzeti büszkeségük hangszerén játszani, hogy kihozza belőlük mindazt, amit egy katonának nyujtania kell, és hogy Milkowski írta "mókáival képes volt markában tartani a lázadó lengyel lelkeket."

Ugyanez a Milkowski "Emigrációs árnyképek" c. művében az alábbi jellegzetes képet festi Wysockiról és a légiós környezetről. A nagysarlói ütközet után a légió egésznapos menetléssel közelítette meg a komáromi erődítményt. Az időjárás

rendkívül kellemetlen volt, aprószemű, mindenén áthatoló eső esett, az utak szétáztak, s ráadásul át kellett gázolni a környék megáradt patakjain. Az átfázott és átnedvesedett katonák végre bekvártélyozták magukat. Azután riedót rendelt el, és újabb éjszakai menetelés következett. Az idő épp olyan rossz volt, mint korábban, csak a hideg vált még kinzóbbá. Másfél mérföld megtétele után az egység megállt. A katonák a hidegtől remegve álltak. Megérkezik Wysocki. A katonák a sötétben nem látják, csak a hangját hallják: "Megyünk Komáromba. Utközben három előntött terület lesz, de térdig érő vízzel. Nappal akartok átkelni rajta, vagy éjjel? Ha úgy határoztok, hogy nappal kelünk át, akkor itt kell megvárni a reggelt, s azután az osztrák tüzérség hatókörén átkelni. Ha viszont éjjel keltek át, reggel már Komárom alatt vagytok és a szálláson pihenhetitek ki magatokat". Azonnal indulunk - hangzott a válasz.

Jól teszitek - válaszolt Wysocki. A magyarok is éjjel mennek. Elindultak.

Utközben nem három árterületen kellett átlábolni, mint azt Wysocki mondta, hanem nyolcon, s nem is keskenyeken, a víz pedig nem térdig ért hanem övig. Átgázoltak mégis, s amikor végre kikerültek a mocsárból, s az erőd falai alá értek, azt a parancsot kapták, hogy a fegyvereket gulába rakva várjanak az elszállásolásra. A várakozás elhúzódott egészen délutánig, amikor is egy tiszt azzal a parancssal jelent meg, hogy ott kell maradniuk, ahol vannak, mert nincs szabad szálláshely, a húst, kenyeret, fát pedig nemsokára hozzák majd. Ez a bejelentés általános tiltakozást váltott ki. "Nem kell se a husok, se a kenyerek, se a fátok" - hallatszottak a távozó tiszt nyomában a felháborodott hangok. A katonák rögtönzött gyűlést hívtak össze, /a tisztek és altisztek nem vettek részt rajta/ s azonnali távozást határoztak el. A szállások elosztása és az étkezés sem oldotta fel az elkeseredést, s a katonák többsége úgy határozott, hogy elhagyja a katonaságot. Panaszként merült fel az is, hogy a csatákban sohasem kimélték őket, a pihenést illetően viszont mindig szűkmarkuak voltak hozzájuk. Küldöttséget küldtek Wysockihoz is, hogy bejelentsék együttes lemondási szándékukat. Másnapra Wysocki katonai gyűlés összehívását javasolta. A katonák négyszögbe álltak, Wysocki pedig középre, és onnan beszélt hozzájuk: "Megkaptam az együttes lemondásról szóló beadványt. Krobicki parancsot kapott, hogy mindenkinek távozási engedélyt adjon, aki jelentkezik. Akik viszont maradnak, azoknak kijelentem, hogy amint idáig is tettem, ezután sem fogom kimélni őket. Pontonhidat verünk a Dunán, ami ki van téve az ellenséges ütegek tüzének. Azokat, akik nem jelentették be távozási szándékukat - bár csak tizen voltak - holnap erre a hidra küldöm. Ezután Wysocki sok sikert kívánt a távozni készülőknek. Senki sem jelentkezett távozási szándékkal. Másnap az egész légió részt vett az ütközetben, s különös hősiességgel állt helyt.

Ilyen "gyenge" volt Wysocki.

Olyan nagy szavakat - mint haza, szabadság, demokrácia - nagyon ritkán használt. Ezeket szentnek tartotta, melyeket a katona szíve mélyén őriz, s melyek nem hétköznapi használatra szolgálnak. De egyszerű katonaszóval, mintegy véletlenül és kelletlenül odavetett szavakkal mindig elérte, amit akart.

A nagysarlói ütközetbe a légió pirkadatkor gyülekezett. A hajnali hideg áthatolt a vékony katonazubbonyokon. Mikor oszlopban állva az indulási parancsra vártak, megérkezett Wysocki. Pár szót váltott Czernik őrnaggyal, a légió parancsnokával, majd odament a katonákhoz. A hűvös reggelen beszélgetni kezdett a katonákkal. "Klapka jól kezdte, alakulata már egészen belemelegedett... Hamarosan Ti is belejöttök majd. Látjátok azt a tornyot? - mutatott ujjával. Az ott Nagysarló, ennek a hadihelyzetnek a kulcsa ... az osztrákok előtt kell bejutnunk, s ha meg már ott vannak, akkor be kell vennünk őket. Kettőzött léptekkel induljatok, egyenesen a torony irányába"... s bucsuzóul intett a kezével. Eljen az ezredes! - kiáltották a katonák, s megindultak a torony felé. Nagysarlót szuronyos harcban vették be, s kétszer verték vissza az ellenség támadásait, akik minden áron azon voltak, hogy kiűzzék őket a városkából.

Wysocki szerette a katonákat, s ezt azok is szeretettel viszonozták. Nem bizalmaskodott, nem igyekezett olcsó fogásokkal maga mellé állítani őket, nem üldögélt a katonák örtüzei mellett. Alárendeltjeivel szabadon, természetesen és közvetlenül viselkedett, minden katona hozzáfordulhatott, mindegyiket meghallgatta és mindegyikkel elbeszélgetett. Nem birta azonban a hizelgőket és besugókat. Ha valamilyen rágalom jutott hozzá, magához rendelte a sértettet, és megmondta neki ki és mivel vádolja. Így riasztotta el a besugókat.

Wysocki alacsony termetű, csunya, vörösarcu ember volt. Rosszul ülte meg a lovat, kajlán nézett ki rajta. A huszárok, a született lovaskatonák kiviccelték, utánózták, karjukkal hadonáztak, hátukat meggörbitették, - de azért mintegy e hibák ellensúlyozására hozzátették: igen... de az aztán az ember! - és ujjukkal a homlokukra mutattak.

Wysocki a katonák teljes bizalmát élvezte. Az járta róla, hogy a csatamezőn tábornoki tekintete van. A katonák életével sohasem számolt könnyelműen, a harc előtt mindent átgondolt, előre vetített. A terepen való gyors tájékozódó, és kiváló helyzetfelismerő képességével, bátor határozataival, parancsosztó stílusával a hadi irányítás terén sok mai tiszt előtt is példaként állhat.

A harcban hidegvérrel és személyes bátorsággal tűnt ki. Példájával képes volt magával ragadni a katonákat, akik abban a mély meggyőződésben, hogy a dicsőségbe és győzelembe vezeti őket, ingadozás nélkül követték a tűzbe. Az ütközetek után kiáltások harsogtak, melyeket nem szeretett, amál kevésbé mivel gyakran a legkevésbé megfelelő időben, felesleges parancsnokai és tábornokai előtt hangzottak fel: "Eljen Wysocki!"

Nem volt nagy kaliberű vezér, nem volt stratég, ilyen tekintetben nem hasonlítható össze sem a vakmerő Bemmel, sem a meggondolt Dembinskivel, vagy akár Görgeyvel. A csatamezőn, melyet "tábormoki tekintetével" mért fel, kitűnően boldogult. Amikor azonban szem elől veszítette a terepet, s távolról kellett irányítani csapatokat, megbiztonságát elvesztette. Ez derül ki a Paskiewics hadseregének betörése utáni első napokban megmutatkozott cselekvéseiből, különösen június 19.^{én} és 20-án a Bártfa-Demete szakaszon. Mégis ügyesen oldotta meg a kisebb egységek visszavonulását, elkerülve azt, hogy e helyzetben reménytelen ütközetekbe keveredjenek. Az üldöző ellenség arcvonala előtti hosszú menetelés idején is teljesen megőrizte egységének harci készségét és egységét:

Ugy tűnik, hogy Wysocki tudatában volt a magasabb szintű operatív irányítás terén mutatkozó hiányosságainak. Ezt bizonyítja, hogy visszamondta a Perczel lemondása után neki felajánlott hadsereg-parancsnokságot. Bár Wysocki ezt így ilyen formában nem fejtette ki, de a visszautasítás okait sem sorolta fel. Mint középszintű hadseregvezető jelentősen kiemelkedett az átlagból.

Wysocki nem félt a felelősségtől. Damjanich Szolnok alatt ingadozott az ütközet megindításával. Háromszor adott parancsot a támadásra, s mindháromszor azonnal vissza is vonta. A helyzet azonban nem türt halasztást. Az osztrák tüzérség komoly veszteséget mért a zászlóaljakra, melyek kezdtek megingani. Az Abonyba küldött szerelvény Ottinger lovasságát hozza. Mindezt mérlegelve a hős Wysocki - amint őt Klapka nevezte - megtöri a parancsnokok ingadozását és a honvéd zászlóalj élén támadásba veti magát. Példáját követve támadásra indult a többi zászlóalj is. Az ellenség védelmét áttörték, Vécsey elfoglalta a hidat, a várost pedig bevették. Amire Ottinger egysége a segítséggel megérkezett, már késő volt. Wysocki pontosan meghatározta az ütközet megkezdésének utolsó lehetséges pillanatát.

Az észszerű kezdeményezés, a forradalmi hadseregek vezéreknek oly értékes tulajdonsága szinte a természetéhez tartozott. A harcban nem tudta elviselni a tétlenséget, nem várt parancsra olyan helyzetben, amikor nem is remélhetett parancsot. Vonzódott a harchoz, s csak benne látta a megoldáshoz vezető utat. Az észszerű kezdeményezés szép példáját adta Hatvan alatt is.

Damjanich parancsa szerint a dandárt Csányba irányították, ahol további parancsra kellett várni. Wysocki Kiss Pál dandárjával érkezett oda. Itt már hallja a Hort alatt folyó ütközet hangjait, ahol Gáspár egységei küzdöttek az őket támadó Schlick csapata ellen. Wysocki úgy határoz, hogy tovább vonul a csatamező irányába. Egy szempillantással felméri a helyzetet, s megállapítja, hogy az egyetlen lehetséges hely, ahonnan az ellenséget le lehet győzni az Hatvan. Tüzéruteget küld Gáspár bal szárnyának megerősítésére, az üteggel pedig egy az ellenség visszavonulását veszélyeztető manővert hajt végre a város ellen. Ez a mozdulat Schlicket valóban arra kényszerítette, hogy gyorsan visszavonuljon, s a várost a magyarok kezére adja.

Ebből a parancsnoki kezdeményezésből kellett volna Gáspárnak is levonnia a tanulságot, amikor négy nappal később tehetetlenül állt Aszód alatt...

Es még egy példa az elszéntságra és a kitartó ellenállásra. Ezt a megoldást a manőverekben kereső parancsnok, amikor a szűkség azt kívánta, képes volt katonáival ellenállnia legerősebb ellenségnek is. Itt az Isaszegi csatára gondolunk.

A Klapka hadtestével együttműködő Damjanich úgy határozott, hogy Isaszegtől jobbra támad. A terv végrehajtására a csapatok megindultak a völgybe. Wysocki hadosztálya még a dombokon volt, amikor Gödöllő irányából ismeretlen oszlopok tűntek fel. Wysocki futárt küld Damjanichhoz azzal a javaslattal, hogy minden eshetőségre felkészülve szállják meg a jobbról huzódó dombokat. Damjanich a közeledő csapatokat Gáspár seregeinek gondolta, és azt ajánlotta Wysockinak, hogy hadosztályával ereszkedjen le a völgybe. "Alighogy leereszkedtünk a völgybe - írja Wysocki - amikor fent megjelenik az osztrák löveg és tűz alá vesz bennünket oldalról és hátulról".

Veszélyes helyzet alakult ki, ugyanis Schlicknek a hátrahuzódása az egész jobb oldal szétverésével fenyegetett. Wysocki a lengyel légióval és a Waza hadosztállyal az erdőszél elfoglalására siet. Az utolsó pillanatban hajtja ezt végre, amikor az osztrákok már közelednek felé. Két hadosztállyal harcol nyolc ellen. A lengyel légió szuronnal támadt az erdőben mélyen bent lévő osztrák hadosztályra, s kiüzte őket a nyílt mezőre. Ugyanígy cselekedett a III. hadtest is, de döntő erővel megállt, s lassan hátrafelé kezdett huzódni. Wysocki bevet még egy hadosztályt a Waza hadosztály támogatására, amelyik közben veszélyesen messzire vonult vissza. Az erdő mentén előörsként szétszórt lengyelek sikeresen tüzeltek, egy talpalatnyi földet sem engedve át az ellenségnek. Az az ellentámadási akció, melyet Wysocki személyesen vezet, javít a helyzeten, a magyar egységek kezdik kergetni az osztrák előőrseket, s sikerül is hátra szorítani őket. Leningen dandárjainak megérkezése előtt még megerősíti ezt a helyzetet. Az ütközet a tulsúlyban levő ellenséggel sötétedésig tartott. Aulich egységének az ütközetbe való bekapcsolódása pedig radikálisan a magyarok javára fordította a helyzetet.

Április 8-án Gödöllőn a győztes csapatok felvonulásakor Kossuth elismerése és tisztelete kifejezésésképpen kalapot emelt a maroknyi harcoló egység, a lengyel légió előtt.

Wysocki kerülte a népszerűsködést, különösen akkor, ha úgy érezte, hogy ezzel sértheti a magyarokat. Megértette a magyar tábornokok és tisztek érzékenységét, és gondosan elkerült mindent amivel esetleg nemzeti büszkeségüket vagy személyes ambícióikat sérthette volna. Ez annál is inkább indokolt volt, mert az osztrák propaganda, hogy Miklós cárt a lengyel veszélyre figyelmeztesse, valamint hogy a magyar seregekben a viszály magját elhintse, felnagyította a lengyeleknek a háboruban való részvételét és szerepét. Akaratlanul kapcsolódott a kampányhoz a nyugati lengyel sajtó is, amely a Magyarországon folyó háborút mint magyar-lengyel közös vállalkozást emlegette.

Wysocki a dolgokat látta, értette, és magatartásával valamint befolyásával azon volt, hogy enyhítse őket, gondosan elkerülve a személyét övező ünneplést. Tisztában volt, hogy itt nem a legfontosabb személy, s hogy nem illik a nem kevésbé érdemes magyar tisztak fölé emelkednie. Még akkor is, amikor kezdeményezései vagy tettei győzelemhez vezettek - igyekezett ezekről nem beszélni - messzemenően kifejezve ezzel lojalitását magyar előljárói irányába. A magyarok látták ezt, értékelték és annál jobban tisztelték. Különösen nagyra tartotta közvetlen előljárója Damjanich tábornok, aki Wysockit barátságával is megajándékozta. Még a lengyeleket nem kedvelő Görgey is, talán az egyetlen Wysockit különböztette meg, mértéktartását és szerénységét magasra értékelve.

A háboru végső szakasza aláasta Wysocki egészségét. Felső-Magyarország orosz inváziótól való megvédésének teljesítetlen feladata, valamint a Perczellel való ellentétek és a Dembinskivel való félreértések /aki Wysockit intrikálással vádolja/ szintugy pedig rossz egészségi állapota arra készítetik, hogy lemondó jelentést írjon. Kossuth, aki Wysockit önzetlenségéért és a demokrácia iránti odaadásáért nagyon nagyra becsülte - nem fogadja el lemondó nyilatkozatát. Ezt abban a felemelő hangú, Wysockihoz teljes bizalommal forduló levelében fejezi ki, mely az alábbi szavakban fejeződik be: "Maradj Tábornok Ur! Tartsd magadnál a parancsnokságot, melyet bizalommal helyeztem kezeidbe. Tarts ki mellett. Megmentjük a hazát és a szabadságot. Számítok rá, hogy Ön nem hagy el engem." /Eredeti német szöveg/.

Wysocki a felkelés vezére mellett végig kitartott. Fedezte az országot Szegednél elhagyó csapatokat, s részt vesz a szőnyi ütközetben. A betegségtől erőtlennül, kocsin teszi meg a csatához vezető tragikus utat. Itt vállalja magára utolsó katonai kötelességét - Kossuthnak és a magyar kormány megmaradt tagjainak a török határig való fegyveres kíséretét - ezzel be is fejezve katonai pályáját.

Wysocki becsülettel harcolt a magyar ügyért, mert felfedezte, hogy az ellenség közös, s mert mint annyian Ő is arra számított, hogy a harcot, s egyben a felszabadított magyarok segítségét is át lehet plántálni Lengyelországba. Félt, hogy Condottiere-nek mondják, s különböző alkalmakkor szóvá is tette katonái és a magyar kormány előtt, hogy a hazára gondolva, a házáért harcolnak. Elkerült mindent, ami ezt a harcot és a lengyel ügyet komplikálta volna. Mély demokratizmusa, haza és szabadság szeretete nagyon sok barátot szerzett neki a magyar hazafiak közül.

Orsovánál a még szabad magyar föld utolsó darabkáján a már idézett magyar néphez szóló felhívását ezekkel a szavakkal fejezte be: "Őrizzétek meg nemes szivetekben annak emlékét, hogy eljöttünk veszélyben lévő hazátokba..."

A magyar nép megőrizte, a nemzedékről-nemzedékre hagyományozta a Magyarország szabadságáért harcolt lengyelek mai napig is frissen élő emlékezetét.

Ennyi lenne röviden a Wysockiról rajzolt kép. Nem volt géniusz, hanem nemesszívű ember, jó katona, aki minden erejét a szabadság kivívásáért áldozta, s aki senkit sem fosztott meg attól a megtiszteltetéstől, hogy a hazáját szolgálhassa.

X

Magyarországról való távozása után Törökországban Wysockit a többi magyar menekülttel együtt internálták. Végigjárta a török táborokat, s végül 1851 szeptember 1-én került Kutahyába Kossuthtal, Perczellel és más magyarokkal együtt mint egyetlen lengyel. Ők voltak leghosszabb ideig internálva, a többieket hamarabb szabadon engedték.

Wysocki Törökországból Franciaországba tért vissza, ahol folytatta tevékenységét a lengyel emigráció demokratikus mozgalmában.

A krími háboru idején azzal a szándékkal tér vissza Törökországba, hogy a Központi Vezetőség akarata ellenére is légiót szervez. Szándéka azonban nem valósulhatott meg a Czartoryski, Zamoyski vezette emigráció jobb szárnya által állított akadályok miatt.

1861-ben az olaszországi Cuneoban katonai iskolát szervez az emigráns lengyelek képzésére, s az iskolában tanárként tevékenykedik.

A januári felkelés kitörése előtt Galiciába megy, és a fegyveres előkészítést szervezi. A felkelésben mint az ukrán földek és a lublini vajdaság fegyveres erőinek parancsnoka vesz részt. 1863 szeptember 2-án Radziwilów alatt szerencsétlen ki menetelü ütközetet vív, melyből szétverve kell Galiciába visszavonulnia. Lwowban elfogják, internálják. 1865-ben Linzbe megy. Kiszabadulása után Franciaországba tér vissza.

A francia-porosz háboru idején 1870-ben részt vesz a "szabad lövészek" lengyel századának megszervezésében. Sikertelenül jár azonban közben a francia kormánynál egy lengyel légió megszervezésének ügyében.

Utolsó éveit a párizsi szent Kázmér menhelyen tölti, s ott is hal meg 1873. december 31-én.

Néhány lengyel vonatkozás Isaszeg történelmében.

Budapest XVII. kerületének külső területétől alig 8 kilométerre, Isaszegen feltűnő sok lengyel eredtű nevű található a lakosság körében.

Történelmi feljegyzések szerint I. István magyar király a csehek-től megvásárolta a lengyel hadifoglyokat és a királyi birtokokra telepítette. Isaszeg területe ezidőtájt szintén a királyi birtok része volt, vadászó, halászó, fatermelő és földművelőhely. Akkor a terület hasznosítására a király népes Besenyő-nemzetséget is telepített. Isaszeg határában álltak a királyi regősök és a királyi vadászok kőből épült szálláshelyei. A vadakban gazdag őserdő-rengeteg ellátására a katonáskodásban jártas volt hadifogoly lengyel férfiakra szükség lehetett, így azok összeismerkedtek az ittlakókkal és családokat alapítottak. Ezt a feltevést igazolhatja az a tény is, hogy a török idők alatt a megfogyatkozott lakosságnak a hódoltság megszűnte után a vármegyei névsoros összeírásokban a megmaradt isaszegiek között lengyel nevek is szerepelnek.

A törökök ellen hadakozó Sobieski lengyel király Isaszegig jött seregével.

Isaszeg határában a XVI. századból származó kisalaku lengyel ezüstpénzek hét darabja került elő, melyet a helyi muzeum őriz. Az 1730-as években Grasalkovich Antal földesur kérelmére Mária Terézia királynő a lengyel családok letelepedését engedélyezi birtokára. Ettől az időtől, 1735-től kezdve az egyházi anyakönyvekben az isaszegi eklézsián sorozatosan sok lengyel vezetéknev kerül bejegyzésre az esketési, a születési és az elhalálozási rovatba.

1765-ben Albert lengyel király fényes kíséretével több napon keresztül vadászott az isaszegi erdőkben. Az öreg isaszegiek szájhagyományi elbeszélései szerint a lengyel urak nagyon jól érezték magukat, mert tudtak a lakosokkal beszélni. A nagyszabású vadászaton részt vett Isaszeg férfiainak apraja-nagyja. Szép ajándékokat és olyan nagy jutalmakat kaptak, amelyekben azelőtt soha nem volt részük. Szerepük a vadászaton a hajtás volt. Közülük néhány isaszegi legény a lengyel urakkal együtt távozott, de pár év múlva családotul visszajöttek.

1849. április 6-án a magyar szabadságharcok isaszegi csatájában Klapka és Damjanich magyar tábornokok vezénylete alatt részt vettek a lengyel légiósok. Az isaszegi 1849-es honvéd siroknál a "két katona sirjánál" egy hősi halált halt, ma már ismeretlen nevű lengyel kapitányt is eltemettek. Ennek fejfája egy elkorhadt vaskereszt, amelyet a szájhagyomány szerint, egy isaszegi kovácsmester egy 1848-as kardból kovácsolt. A rozsdamarta vaskereszt helyébe Isaszeg lakossága terméskőből siremléket, köréje terméskőbe ágyazott kovácsolt kerítést helyezett.

A község egy másik területén, amely Damjanich hadszíntere volt, állt a magyar tüzérség csatát nyitó álláshelye, melynek emlékeztetőjéül és jelölésére 1948-ban, a szabadságharcok centenáriumi emlékeként református templom épült. Ezt a tüzérség álláshelyét

védelmezte József Wysocki lengyel ezredes dandárjával az osztrákok adáz, mindig megújuló támadásaival szemben, a csata győzelmes befejezéséig. Az ezévi isaszegi magyar-lengyel történelmi napok keretében a lengyel légió emlékére két emléktáblát helyeznek el a községben. Mindkét, fehér márványból készült emléktáblát a lengyel nép küldi hős fiai emlékének megörökítésére.

1928-ban Bem József tábornok hamvait Lengyelországba szállították. A koporsót szállító vonat, az isaszegi csata lengyel hősei emlékének adózva, megállt Isaszegen, amelynek népe virágokkal halmozta el a vonatot.

1915-ben 30 "oros" hadifoglyot helyeztek mezei munkára Isaszegre, ezek mind lengyelek voltak. Névjegyzéküket a muzeum őrzi.

1948-ban a budapesti lengyel nagykövetség kérésére a lengyelországi Hősök Pantheonja részére isaszegi föld küldetett.

Lengyelországnak a németek általi lerohanása után a német katonaság Isaszegre kísért mintegy 500 lengyel civil férfit, akiket előbb barákokba helyeztek el, később a Korona uradalomnál a mezőgazdaságban és az erdészetben fogták munkára őket. Amikor a németeket Isaszegről elvezényelték, a lengyelek azon nyomban szabadon kelhettek-járhattak. Isaszeg lakói nagy szeretettel fogadták be őket, akik később kisebb csoportokban Budapestre távoztak.

1972. szeptember 24-től október 1-ig mindennapos kiállítással magyar-lengyel történelmi napokat rendeznek Isaszegen a budapesti Lengyel Nagykövetség és a Lengyel Kultura messzemenő támogatásával.

Szathmáry Zoltán
muzeumvezető
/Isaszeg/